

גאוגרפיה — אדם וסביבה ארץ-ישראל והמזרח התיכון

2 יחידות לימוד
הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעותיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון	—	גאוגרפיה של ארץ-ישראל	—	(28x2)	—	56 נקודות
פרק שני	—	גאוגרפיה של המזרח התיכון	—	(22x2)	—	44 נקודות
			סה"כ	—		100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש:

- (1) אטלס אוניברסיטאי חדש, הוצאת יבנה, משנת 1993 ואילך (ללא המילון למונחי הגיאוגרפיה).
- (2) אטלס כרטא — פיזי, מדיני, חברתי, כלכלי, משנת 1993 ואילך.
- (3) אטלס כרטא אוניברסלי.
- (4) אטלס ישראל החדש — האטלס הלאומי מהדורת 2008.
- (5) מפה של ארץ-ישראל 1:250,000.
- (6) מפה גאולוגית של ארץ-ישראל 1:250,000 או 1:500,000.

ד. הוראה מיוחדת: כדי להמחיש את תשובותיך היעזר בסרטוטים, חתכים וגרפים, לפי הצורך.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב בטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.
בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – גאוגרפיה של ארץ-ישראל

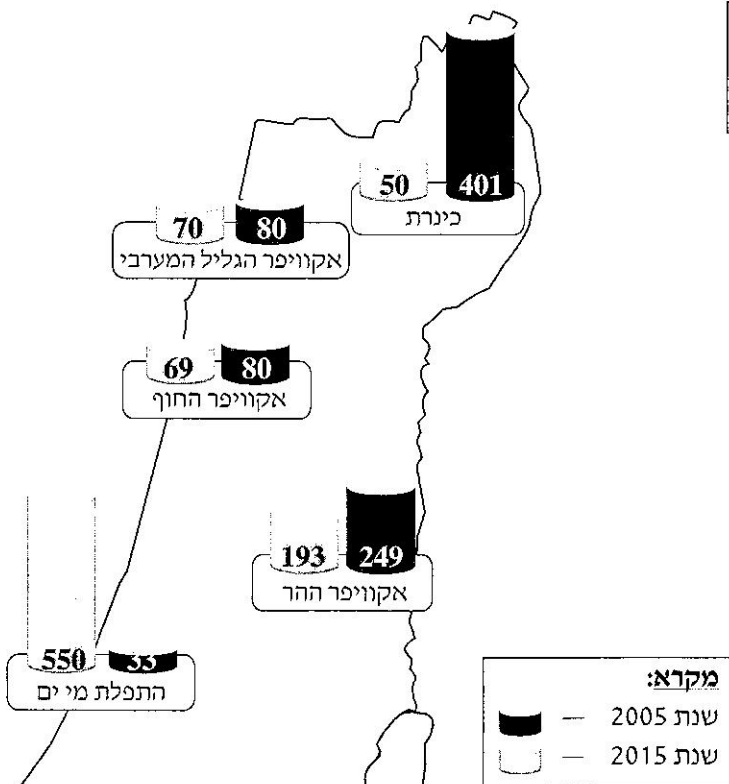
(56 נקודות)

ענה על שתיים מן השאלות 1-7 (לכל שאלה – 28 נקודות; מספר הנקודות לכל סעיף רשום בסופו).

1. מפעלי מים בישראל

- א. ציין סיבה אחת להקמת המוביל הארצי בישראל בשנות השישים של המאה ה־20. (6 נקודות)
- ב. בטבלה שלפניך מוצגת צריכת המים הכללית בישראל בשנת 2005 ובשנת 2015, ובמפה הסכמטית שלפניך מוצגות כמויות המים שהופקו ממקורות המים העיקריים של ישראל באותן שנים. עיין בטבלה ובמפה הסכמטית, וענה על התת־סעיפים (1)-(2) שאחריהן.

מפה סכמטית: כמויות המים שהופקו ממקורות המים העיקריים של ישראל (במלמ"ק)

צריכת המים הכללית בישראל

שנת 2015 (במלמ"ק)	שנת 2005 (במלמ"ק)
2047	1961

(מתוך האתר של חברת מקורות)

(מתוך האתר של הקליניקה לרגולציה סביבתית, אוניברסיטת בר־אילן)

1) על פי הטבלה, הסבר שני גורמים לשינוי שחל בשנים 2005-2015 בצריכת המים הכללית בישראל.

(8 נקודות)

2) בחר באחד ממקורות המים שבמפה הסכמטית, שחלה ירידה ניכרת בהפקת המים ממנו בשנים 2005-2015,

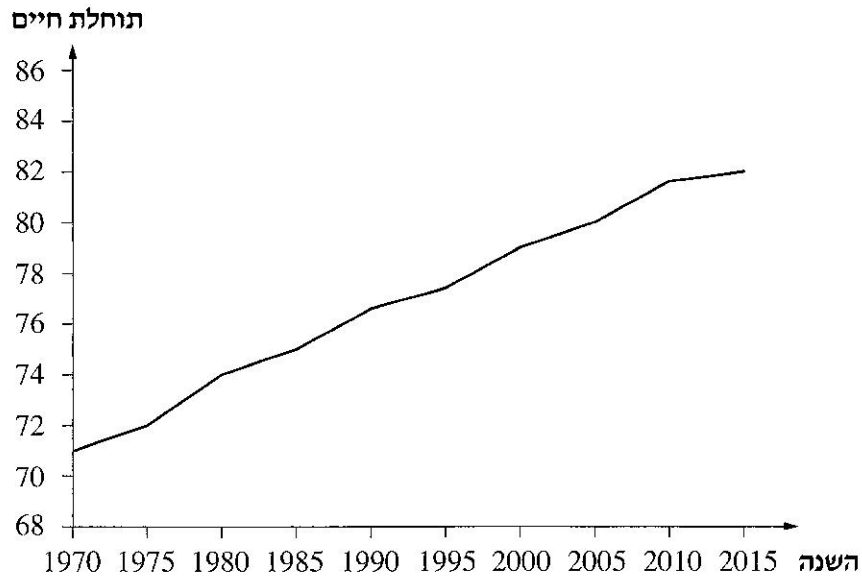
והסבר גורם אחד לירידה זו. (4 נקודות)

ג. הסבר שני חסרונות מתחום איכות הסביבה של הקמת מתקנים להתפלת מי ים בישראל. (10 נקודות)
/המשך בעמוד 3/

2. אוכלוסייה

א. בגרף שלפניך מוצגת מגמת השינוי בתוחלת החיים של האוכלוסייה בישראל בשנים 1970-2015. עיין בגרף, והסבר שני גורמים למגמה זו. (7 נקודות)

תוחלת החיים בישראל
(2015-1970)

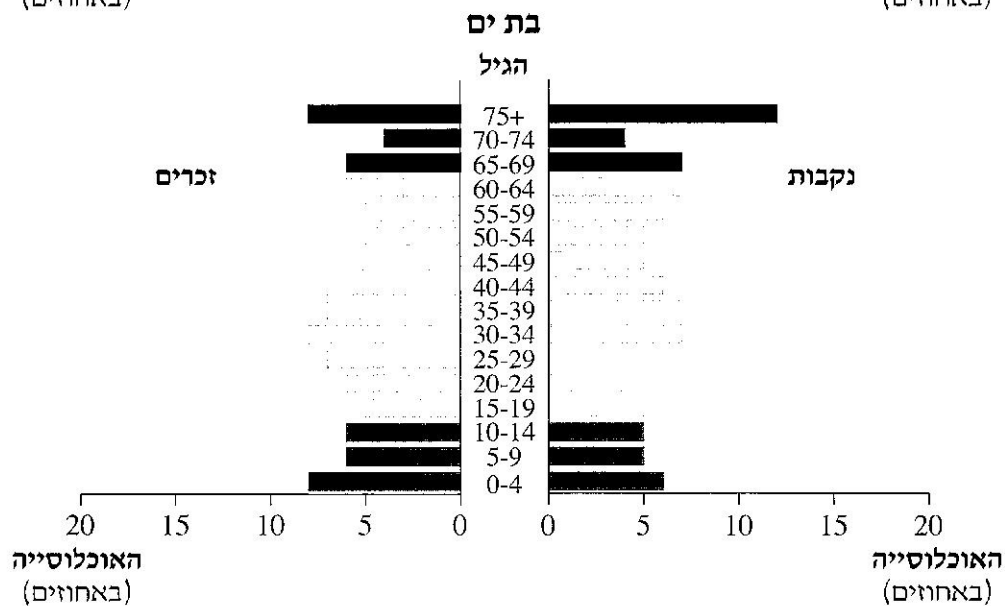
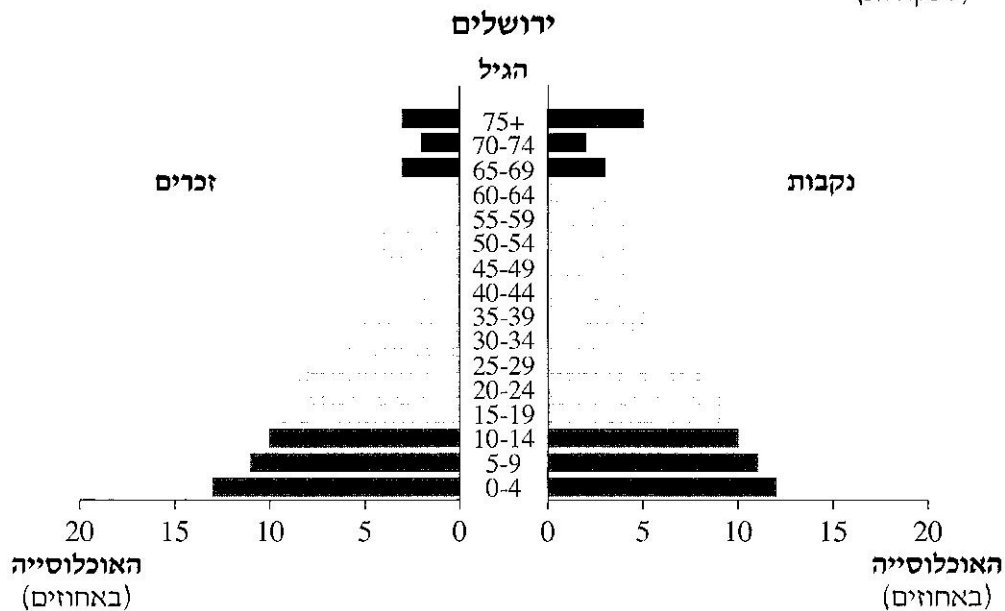
(מתוך האתר של הבנק העולמי)

(המשך השאלה בעמוד הבא.)

ב. עיין בפירמידת הגילים המתארת את האוכלוסייה בירושלים בשנת 2015 ובפירמידת הגילים המתארת את האוכלוסייה בבת ים בשנת 2015.

(1) תאר שני הבדלים עיקריים בין שיעור האוכלוסיות התלויות בירושלים ובין שיעור האוכלוסיות התלויות בבת ים. (7 נקודות)

(2) תאר השפעה אחת של שיעור האוכלוסייה הצעירה (ילדים) בירושלים על מערך השירותים החברתיים בה, והשפעה אחת של שיעור האוכלוסייה המבוגרת (קשישים) בבת ים על מערך השירותים החברתיים בה. (7 נקודות)

(מעובד על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה)

ג. מדינת ישראל החליטה להעלות בהדרגה את גיל הפרישה לגמלאות.

/המשך בעמוד 5/

הבא שני נימוקים להחלטה זו. (7 נקודות)

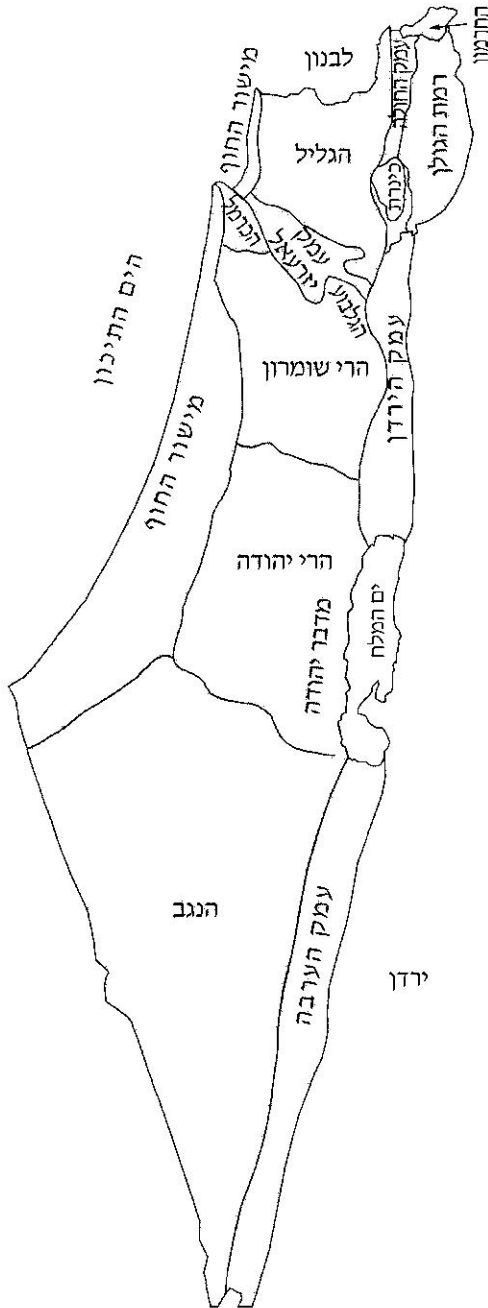
3. תופעות אקלימיות

לפניך רשימה של תופעות אקלימיות המאפיינות את ישראל, ומפה סכמטית של אזורים גאוגרפיים עיקריים בישראל. עיין ברשימת התופעות ובמפה הסכמטית שלפניך, וענה על הסעיפים א-ב שאחריהן.

התופעות האקלימיות:

- צל גשם
- קרה
- בריזה
- גשמי פתע וזרימה שיטפונית
- משרע טמפרטורות נמוך
- עומס חום כבד

אזורים גאוגרפיים עיקריים בישראל

א. תאר שלוש מן התופעות האקלימיות שברשימה. (10 נקודות)

ב. (1) בחר בשלוש מן התופעות האקלימיות, וכתוב בנוגע לכל אחת מהן שם של אזור גאוגרפי אחד שבו מתרחשת התופעה בשכיחות גבוהה. (6 נקודות)

(2) הסבר את תהליך ההיווצרות של כל אחת מן התופעות שבחרת באזור הגאוגרפי שהיא מתרחשת בו.

/המשך בעמוד 6/

(12 נקודות)

4. חקלאות – מדרש תמונה

בתמונות שבנספח מוצגים אמצעים התורמים לענף החקלאות בישראל. עיין בתמונות, וענה על הסעיפים א-ג.

א. בחר בארבע מן התמונות.

ציין את האמצעי התורם לענף החקלאות המוצג בכל אחת מן התמונות שבחרת. (8 נקודות)

ב. בחר בשלושה מן האמצעים המוצגים בתמונות, והסבר כיצד כל אחד מהם תורם לענף החקלאות.

(10 נקודות)

ג. בעבר הייתה הממשלה בישראל מעורבת מאוד בענף החקלאות בארץ – הממשלה פיקחה על מחירי התוצרת

החקלאית, קבעה את מכסות הייצור של רוב הגידולים החקלאיים ודאגה להקצאת מים לחקלאים במחיר

מסובסד. אולם בשנים האחרונות צומצמה מאוד המעורבות של הממשלה בענף זה, והחקלאים יכולים לגדל את

רוב הגידולים החקלאיים כרצונם על פי דרישות השוק והרווחיות של הגידול.

צמצום מעורבות הממשלה בענף החקלאות מעורר מחלוקת. יש הטוענים שעל הממשלה להמשיך להיות מעורבת

בענף זה, ויש הטוענים שהממשלה צריכה לצמצם את מעורבותה בענף זה, והחקלאים הם שצריכים לנהל את

המשק החקלאי על פי דרישות השוק.

הסבר מהי עמדתך במחלוקת זו, והבא שני נימוקים לעמדתך.

בתשובתך תוכל להיעזר בשיקולים הנוגעים לסוגיות אלה:

- משאב המים במדינת ישראל
- איכות הסביבה
- פיתוח בר־קיימה
- כלכלה
- אידאולוגיה

(10 נקודות)

5. יישובים כפריים – אטלס ישראל החדש

א. עיין במפה ג – בית זרע: קיבוץ, שנת ייסוד 1926, עמוד 78 באטלס ישראל החדש.

במפה זו מוצגים שימושי הקרקע של קיבוץ בית זרע.

ציין שניים מעקרונות הקיבוצים בראשיתם, והסבר כיצד הם באים לידי ביטוי במפת שימושי הקרקע של קיבוץ

בית זרע. (10 נקודות)

ב. עיין במפה ז – אלון הגליל: יישוב קהילתי, שנת ייסוד 1980, עמוד 79 באטלס ישראל החדש.

על פי המפה, ציין מהו שימוש הקרקע העיקרי ביישוב זה, והסבר כיצד הוא מבטא את מאפייני היישוב הקהילתי.

(8 נקודות)

ג. תאר שני שינויים שהתרחשו במאפייני הקיבוצים מאז שנות התשעים של המאה ה־20.

(10 נקודות)

6. מחזור פסולת

א. מדינת ישראל מעודדת מחזור פסולת. הסבר שני גורמים לכך. (8 נקודות)

קרא את הקטע שלפניך, וענה על הסעיפים ב-ג שאחריו.
מחזור האשפה הביתית בישראל מתבצע בשיטת ההפרדה במקור, כלומר האזרחים הם שמפרידים את האשפה הביתית שייצרו למרכיביה השונים ומשליכים אותם למכלים ייעודיים ליד ביתם. בשיטה אחרת, הנהוגה במדינות אחרות, האשפה הביתית מושלכת למכל אחד והפרדתה למרכיביה מתבצעת רק בתחנת הקצה שהיא מובלת אליה. איכות חומרי הגלם של האשפה נפגעת בשיטת ההפרדה במקור, מכיוון שלא כולם מצייתים לכללי המיון, ופעמים רבות צריך למיין את הפסולת מחדש בתחנת המחזור. מיון זה כרוך בזמן ובכוח אדם, ועלותו פוגעת בכדאיות הכלכלית של המחזור.

בסביבה עירונית צפופה יש קושי רב להציב מכלים רבים במרחב. במרכז תל אביב, שבו רחובות צרים וצפופים, הוצבו מכלים למחזור בקבוקי פלסטיק, מכלים לבגדים משומשים ומכלים למחזור נייר ולא נותר מקום למכלים למחזור חומרים אחרים.

המשרד להגנת הסביבה מגבש פתרון חלופי לסילוק פסולת במדינה: הקמת מתקנים שבהם תישרף הפסולת ויופק חשמל מן הקיטור שנוצר בתהליך שרפת הפסולת. מתקנים אלה יוקמו בעזרת מימון של המשרד להגנת הסביבה ומימון של יזם פרטי, שיקבל זיכיון למכור את האנרגייה שתופק במתקנים. לדברי גורמים במשרד להגנת הסביבה, במתקנים אלה יטופלו 40%-50% מן הפסולת שנוצרת בישראל.

(מעובד על פי המאמר "כך נפלנו בפח", דה מרקר, 15 באוגוסט 2017)

ב. הסבר מהי הפרדת פסולת **במקור** ומהי הפרדת פסולת **בקצה**, ותאר שני חסרונות להפרדת פסולת **במקור**.

(10 נקודות)

ג. שרפת פסולת היא אחת מן הדרכים להתמודד עם בעיית המחזור באזרחים להטמנת פסולת.

(1) על פי הקטע, הצג את היתרון של שרפת פסולת. (4 נקודות)

(2) הסבר שני חסרונות של שרפת פסולת שאינם מוצגים בקטע. (6 נקודות)

שים לב!

שאלה 7 מיועדת לתלמידים שקראו את המאמר: "רב־שיח בנושא שיקום ים המלח".
(מרקל, ד' ואחרים [2011]). רב־שיח בנושא שיקום ים המלח.
אקולוגיה וסביבה, 1, עמ' 56-67)

7. מאמר – "רב־שיח בנושא שיקום ים המלח"

- א.** הירידה במפלס ים המלח פוגעת בכמה ענפי כלכלה ומסייעת לענף כלכלי אחד.
ציין ענף כלכלי אחד שנפגע מן הירידה במפלס הים, והסבר את הפגיעה בו.
ציין את הענף הכלכלי שהירידה במפלס הים מסייעת לו, והסבר כיצד היא מסייעת לו.
(10 נקודות)
- ב.** הסבר מהו מיזם (פרויקט) "מובל השלום", ותאר שני יתרונות של מיזם "מובל השלום" למדינות השותפות למיזם זה.
(12 נקודות)
- ג.** הצג טיעון אחד של המתנגדים למיזם "מובל השלום". (6 נקודות)

פרק שני – גאוגרפיה של המזרח התיכון

(44 נקודות)

ענה על שתיים מן השאלות 8-12 (לכל שאלה – 22 נקודות; מספר הנקודות לכל סעיף רשום בסופו).

8. המאפיינים של המזרח התיכון

א. את המזרח התיכון מקיפות מדינות בעלות כמה מאפיינים המשותפים להן ולמדינות המזרח התיכון.

לפניך רשימת שמות של ארבע מדינות כאלה: אתיופיה, טורקמניסטן, מרוקו, פקיסטן.

לפניך רשימת מאפיינים של רוב מדינות המזרח התיכון: אקלים מדברי, לאום ערבי, דת האסלאם, מקורות נפט.

בחר בשתיים מן המדינות שברשימה.

(1) בנוגע לכל אחת מן המדינות שבחרת, ציין מאפיין אחד מרשימת המאפיינים המשותף לה ולרוב מדינות

המזרח התיכון (סך הכול – שני מאפיינים). (7 נקודות)

(2) בנוגע לכל אחת מן המדינות שבחרת, ציין מאפיין אחד מן הרשימה שאינו מאפיין אותה

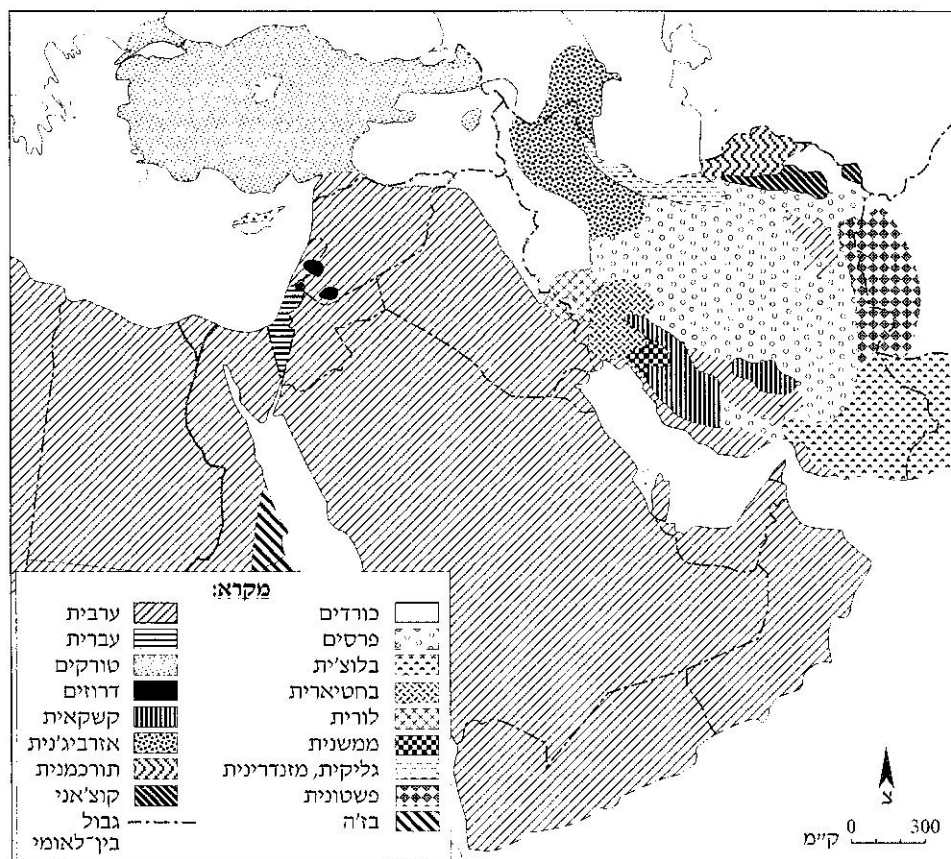
(סך הכול – שני מאפיינים). (7 נקודות)

ב. הסבר שתי השפעות של האקלים המדברי על המזרח התיכון. (8 נקודות)

9. אוכלוסייה

עיין באטלס ובמפה שלפניך המתארת את תפרוסת העמים והלשונות במזרח התיכון, וענה על הסעיפים א-ב.

תפרוסת עמים ולשונות במזרח התיכון

- א. (1) ציין את השם של יחידת הנוף **העיקרית** שבה שוכנת האוכלוסייה הכורדית. (5 נקודות)
- (2) ציין את השמות של ארבע המדינות שבהן שוכנת האוכלוסייה הכורדית. (5 נקודות)
- ב. במשאל עם שהתקיים בחודש ספטמבר 2017 בקרב אוכלוסיית הכורדים באחת מן המדינות בחבל כורדיסטן, הצביעו כ- 90% מהם בעד כינון מדינה עצמאית לכורדים בחבל זה. הממשלות של המדינות בחבל כורדיסטן מתנגדות לכינון מדינה כורדית עצמאית בחבל זה בעיקר משום שאינן רוצות לוותר על היתרונות הגאוגרפיים שלו. תאר שני יתרונות גאוגרפיים של חבל כורדיסטן. (12 נקודות)

10. נפט

- א. הסבר שניים מן התנאים שאפשרו היווצרות של מאגרי נפט במזרח התיכון. (10 נקודות)
- ב. לטענת כלכלנים, כל ענפי הכלכלה בסעודיה מושפעים מן ההכנסות ממכירת נפט, ולכן על מקבלי החלטות בסעודיה לגוון את ענפי הכלכלה ולהפחית את התלות בנפט.
(על פי הכתבה "לא מצליחה להתנתק מהנפט: סעודיה במיתון", **דה מרקר**, 13 באוקטובר 2017)
- לפניך טבלה המציגה את שיעור החשמל שיוצר מנפט בעולם בשנים 1987-2016.
עיין בטבלה ובגרף, וענה על התת-סעיפים (1)-(2) שאחריהם.

שיעור החשמל המיוצר מנפט בעולם

השנה	1990	2000	2010	2014
חשמל המיוצר מנפט (באחוזים)	11	8	4	4

(מתוך האתר www.worldbank.org)

מחיר חבית נפט
(1987-2016)

(מתוך האתר www.wikipedia.org)

- (1) הסבר את ההשפעה של הנתונים המוצגים בטבלה על כלכלת סעודיה. (6 נקודות)
- (2) על פי הגרף, הסבר את ההשפעה של התנודות במחיר של חבית נפט על התכנון הכלכלי של סעודיה.

(6 נקודות)

11. תיירות במצרים

א. תאר ארבעה מאפיינים של מצרים המושכים תיירים לבקר בה. (14 נקודות)

ב. הגרף שלפניך מתאר את מספר התיירים שנכנסו למצרים בשנים 2005-2015.

הגרף מחולק לשתי תקופות: I, II.

(1) עיין בגרף, ותאר את המגמה הכללית של מספר התיירים שנכנסו למצרים בכל אחת מן התקופות.

(2 נקודות)

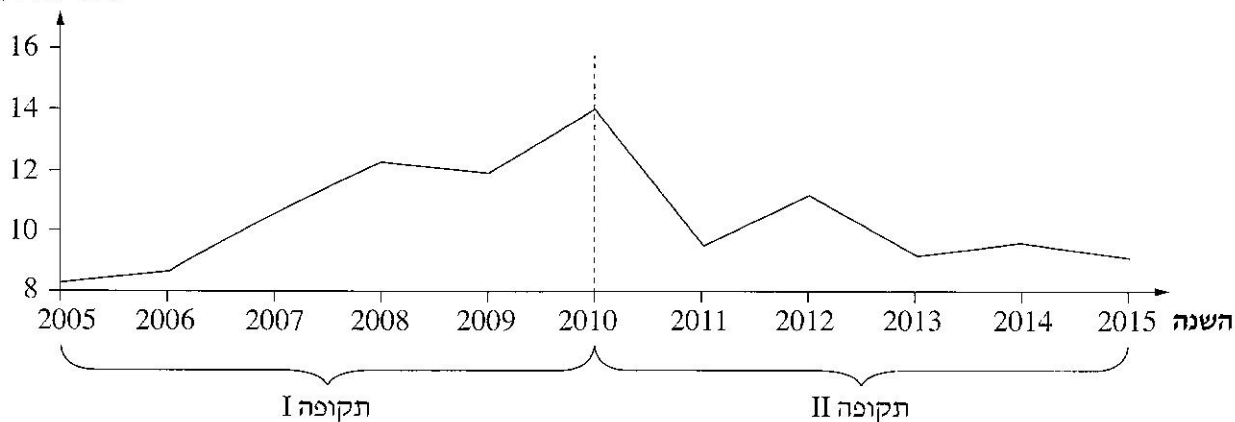
(2) הסבר את הגורם למגמה המוצגת בגרף בתקופה ה-II, וציין השפעה אחת של מגמה זו על הכלכלה במצרים.

(6 נקודות)

מספר התיירים שנכנסו למצרים

(2015-2005)

מספר התיירים
(במיליונים)

שים לב!

שאלה 12 מיועדת לתלמידים שקראו את המאמר:

"נשים במזרח התיכון בפתח המאה ה־21 — תהליכי שינוי ואתגרים" מאת אליזבת פרניה.

בתוך: **המזרח התיכון בפתח המאה ה־21** — מבחר מאמרים בגאוגרפיה לחטיבה העליונה.

12. מאמר — "נשים במזרח התיכון בפתח המאה ה־21 — תהליכי שינוי ואתגרים"

א. על פי כותבת המאמר, חל שינוי ניכר בחברה הפטריארכלית במזרח התיכון.

הסבר מהי חברה פטריארכלית, ותאר את מעמדן של הנשים בחברה זו. (7 נקודות)

ב. (1) על פי המאמר, הסבר שלושה גורמים לשינוי בחברה הפטריארכלית במזרח התיכון. (12 נקודות)

(2) על פי המאמר, ציין שני תחומי תעסוקה שבהם בא לידי ביטוי שינוי זה. (3 נקודות)

בהצלחה!

נספח לשאלה 4 מדרש תמונה — החקלאות בישראל

צילום: אודי שטינוול

תמונה 2

צילום: Golf Bravo

תמונה 1

צילום: ד"ר אבישי טייכר

תמונה 4

צילום: שגיא אורן

תמונה 3

צילום: אורן פלס

תמונה 5